

NJEGOVO OKNO

Petar Šegedin

In zdaj, vidite, sem tukaj, tik pred oknom. Mizica je tako postavljena, da si lahko zapisujem, kadar ne govorim, lahko se pa tudi zaziram v to najbolj navadno pokrajino pred menoj: kostanjev drevored... Na njegovi desni in levi so travniki, kjer raste bujna trava in se raztezajo dolge njive koruze. Tam daleč, za tem: ravnina, sama ravnina. Nad vsem pa nebo z belimi, nabuhlimi oblaki. Jesen je. To zelo dobro vem. Zdi se mi tudi, da je pozni popoldan. Ne morem vam objasniti, kako zelo potrebujem to okno. Kaj bi počel brez njega? Govorim; govorim pravzaprav še več, kot si pa zapisujem, a kaj bi mi pomagalo vse govorjenje, če ne bi bilo okna? Pustijo mi, da si pišem, in govoriti mi dovolijo. Govorim lahko, kolikor hočem. To je veliko, zelo veliko. In ko obmolknem, mi je tako lepo, kakor da spim. Verjemite mi, ljudje si med seboj lahko storijo toliko dobrega! No, že tole okno... Dali so mi ga... Pa saj ne bom pojasnjeval, kaj vse mi pomeni to okno. Kaj bi vas s tem nadlegoval.

Tako živim tu, v tej sobi, po dobroti nekih ljudi ali, boljše povedano, po dobroti nekega zdravnika, ki sem mu neznansko hvaležen. Če bi bil on za to, bi tudi rekel, da sva prijatelja, a dvomim, da bi on to resno vzel in iskreno sprejel. Iz sočutja bi privolil v vse, vem! Ah; iz sočutja!... Prijatelj iz sočutja! Zato tudi nimam nikogar več, pač pa imam vse... Praznina, strašna praznina! Ali zakaj bi po tej poti šel v samo čisto žalost. Bolje, veliko bolje bo, da tega ne počnem... Zdravniku se imam zahvaliti, da živim, kajti če ne bi bil tu, ne vem, kako bi se to končalo z menoj. Priznati moram, da danes pravzaprav govorim in pišem o hvaležnosti, da so mi tako rešili življenje, torej o hvaležnosti zaradi življenja, samo ker se okoriščam s splošno priznano človeško konvencijo, po kateri se življenje jemlje kot vrednota — rekel bi, čisto brez premišljevanja. Tako se uklanjam za vse veljavni postavi: saj je to prvi pogoj za vse, celo za misel nasploh. Kajti, veste, globoko v sebi jaz tega, tako se mi vsaj zdi, ne sprejemam, ker nisem prepričan — če naj povem po pravici — da je vredno živeti ali vsaj, da je vredno, da živim jaz. Zato me je usoda tudi pripeljala k temu oknu. Toda o tem se ne da pogovarjati... Kakšen lapsus! Saj sploh ni govora o tem, da bi se pogovarjal, ker se nimam s kom! Samo to okno je pred menoj, jaz pa govorim, jaz pa govorim njemu, ali pa morda zaradi njega? Ne vem... Toda koliko mi to okno vseeno pomaga, kajti jaz nisem takšen bolnik, da ne bi čutil, kako nesmiselno je moje govorjenje. Jaz to vem, a ko že imam to okno, domnevam, da v tej neizmernosti, h kateri se obrača moje okno, nekdo vendarle je. Ko že živim, je zame življenje ali životarjenje v spoznavanju tistega, kar me pač zanima. Zanima! Pa tudi če me ne zanima, samo tako, navsezadnje moram govoriti, moram: »se povedati«... A kar je v tem in za tem: »povedati se«, ni tako preprosto posredovati naprej. Dokler sedim tu

za mizo, pred oknom, se mi kar vsiljuje, da, prav vsiljuje ena sama naloga: razodevati se!

Molčite zdaj, prosim vas, molčite, saj vidite, kako se je to izpovedovanje zapletlo že samo v sebi. Kaj je tu jasnega?... Nič.

Veliko sem živel, in veliko tudi bral. Brati!... Zato se ne čudite mojemu prizadevanju, da bi se lepo izražal. Kako je to bedasto!... Ampak, pravim, brati. Včasih se mi zazdi, da nihče prav ne ve, kaj je to, branje. Kaj je to, branje? Toda jaz zdaj ne berem več, jaz govorim. To okno me izziva k temu, to okno potegne iz mene vse, kar sem, mene vsega. Ko tako zrem skozi okno, se včasih najdem v tistem, kar sem kdaj bral, vsega se najdem. Živim v osebah iz zgodb. Takoj bi vam lahko navedel nekaj primerov takšnega življenja, a se mi zdi, da vas to niti ne zanima. Sicer pa so to tudi banalni primeri, kajti koga bi zanimalo, da često živim kot, denimo, tisti deček iz romana F.M. Dostojevskega, deček, ki ga preganjajo in končno tudi raztrgajo psi. Tečem, drvim kakor ta otrok, čutim, kako psi sopejo tik za menoj in kažejo čekane, prvi me že grabi in mi zasaja zobe v bedro, potem drugi, tretji... Oh, oh... Ali pa, ne zamerite, kot Francesca da Rimini... Jaz sem sicer moški, ampak, saj veste, tudi Dante je pravzaprav ona, Francesca, ne pa on, Paolo Malatesta, kakor je bil tudi Flaubert ona, ko je pisal Mme Bovary. Sram me je, a vam to vseeno priznam! Česa vsega tedaj ni v moji glavi? Ampak, veste, v Hamletu se nikoli nisem mogel namestiti... »Biti ali ne biti«, tega jaz kratko malo ne razumem!

Tudi svoje življenje imam in svoja doživetja, a to je dosti bolj strašno, kot pa živeti malega dečka, ki ga preganjajo psi.

Do tega okna in njegovega okvira sem prišel, kot sem vam že povedal, po zaslugi dobrih ljudi in mojega zdravnika, ker se mi je bilo zgodilo, da že nisem več vedel, kam bi in kaj bi. Pravim, jaz nisem vedel, v resnici pa tega »jaz« že ni bilo več v meni, in prav zaradi tega se je to tudi zgodilo z menoj. Življenje, namreč takšno moje življenje, se ni več dalo vključiti v življenjsko ukrepanje, ni se več znalo ne gibati ne orientirati. Saj mi je še zdravnik to tako pojasnjeval. Na vsakem življenjskem koraku so se mi zaradi tega začele zapletati noge... Druge ljudi sem gledal kot popolne ekvilibriste, ki plešejo na vrvi, držijo v rokah nič koliko predmetov in obstanejo zdaj na eni, zdaj na drugi nogi, hodijo po rokah in zmorejo najčudovitejše umetnije... Jaz pa, naj se obrnem kamorkoli, vidim povsod nevarnost, in padam, prav padam. Začutil sem, da sem nesposoben za karkoli. Ni bilo več tistega »jaz«, ali vsaj ne tistega, kar oblikuje tiste vrste »jaz«, ki ima orientacijska čutila dobro razvita... Sicer je res, da imam o vsem tem tudi še drugačno mnenje, toda to mnenje ni za moje okno! Do tega spoznanja sem se prikopal čisto po naključju, čeprav seveda vem, da naključij sploh ni...

Pazite, zdajle me bo spet potegnilo v takšno posebno dogajanje! To dobro čutim! Torej me bo povleklo v takšno posebno dogajanje —

se pravi, da vam bom posredoval samega sebe, vsa tista dogajanja, ki bi me morda lahko pojasnila, čeprav še sam ne verjamem, da bi se mogel pojasniti. Govorim pa vseeno! Poglejte, takole je to!

Vselej, kadar se spomnim terase na Kalemegdanu, v meni oživlja tisti vroči julijski dan..

Vidite, tako me potegne, da sam ne vem več, v kolikič me je že potegnilo v to dogajanje, in tega me je zmeraj enako strah. Kako je to čudno. Živeti in govoriti. Govoriti pomeni vendar tudi živeti, jaz pa govorim o rečeh, ki sem jih že preživel, pa me pri tem vseeno grabi isti strah kot tedaj, ko sem to živel... Toda okno me opominja, spet moram govoriti o tistem, kar z mene pada v koščkih, ti koščki kakor da v resnici le niso del mene:

Vselej, kadar se spomnim... Saj vem, to sem že rekel! Prišel sem iz Bugojna, da vržem vojaščino s sebe. Da, kakor vsak drug imam tudi jaz svojo otipljivo zgodbo. Tudi jaz sem prikovan na datume in kraje: Bugojno, Sarajevo in zdaj še ta Kalemegdan. Na nekem sarajevskem muslimanskem pokopališču sem si obleko otrebil uši, vendar se mi je zdelo potrebno, da jo pregledam še enkrat, preden se prikažem znanecem. Zato sem se spustil k Savi, tik poleg razrušenega pristanišča. Pesek in voda Save: čista in uvita črta brega, ki jo riše in sproti premika oplakovanje prozorne zelenkaste vode, skodrane od sinjkastega vetra, ki se oglašča, ki do mene veje z Donave... Sinjkasti veter, veje... Ah, kako »lepo« se vendar izražamo!

Tudi okopati bi se moral, sem pomislil. Ne bi bilo prav in ne zdravo, da jutri v stanovanju kakšnega znanca pustim ta težki vzduh, ki se je naselil v meni in v moji obleki med ne prehitrim potovanjem od Bugojna do Beograda. Ampak uši, še najbolj so me skrbele uši.

Vidite, kako me je že zavrtelo to dogajanje. Kar samo od sebe se lomi z mene. Tu sem jaz ves, in to je moja sedanost... Enaka sedanost kakor to okno pred menoj in ta pokrajina, ki me gleda, namesto da bi jaz gledal njo. In včasih se mi zazdi, kakor da bo poprijela oblike živega človeka, vendar še kar uspešno odganjam te utvare in nadaljujem, moram nadaljevati, govoriti naprej, razodevati se. Samo, lepo prosim, naj vas ne moti ta »določeni kras« mojega razodevanja, to so ostanki nekega življenja, zoper katero se nič več ne more, zdaj ta »kras« že ni nič drugega več kakor prizadevanje, da se čimbolj prizadeto dam potegniti v to dogajanje. Torej, takole je bilo naprej:

Sonce. Širok peščen breg. Sezul sem si vojaške čevlje in jih postavil za steno razvaljene prodajalne. Bos se pomikam k vodi. In pri tem mi je — vselej se mi tako dogaja, kadar prihajam v dotik s tem elementom — kakor da se primikam nečemu nepojmljivo velikemu, s čimer se prvič srečavam. Mit... Kot morje — se mi je tedaj zazdela voda. Vsi zalivi, vsi peščeni bregovi kraja, kjer sem se rodil, so se začeli odpirati v meni. Sava pa je, zelenkasta, sinja, nalahno valovita.

Po sredini je plula ena sama ladjica. Ruski častniki... Slišale so se njihove besede: v vetru jih je prenašala sama vodna gladina. To se je jasno razločilo. Z dinamitom so pobijali ribe. Mrtve, s preobrnjenimi, belkastimi trebuh, so ob bregu plavale manjše ribice... Vroč, zelo vroč dan. Pripeka brni okoli mene kakor zamolkel zvon.

Nikogar ob bregu, nikogar na reki, samo ta ladja z ruskimi vojaki. Pa še ta se oddaljuje, tako da se je od tod izgubila še zadnja človeška beseda. Slekem sem si staro, zelenkasto angleško bluzo, sedel sem k vodi, obiral zadnje uši, iz robov in šivov obleke sem čistil gnide, od časa do časa, kot sem pač spremljal svoje bežne, nenadne misli, pa sem se zaziral v prozorno vodo ob peščenem bregu, v kateri so se tako jasno kazale mrtve ribe z belimi, navzgor obrnjenimi trebuh.

Nad menoj sonce, v ušesih noč in veter z Donave. Tu pa tam sem se obrnil, da bi bil pravočasno opozorjen, če bi kdo prihajal bliže, da še lahko prikrijem to svoje drobnjakarsko, to pravzaprav sramotno opravilo. In ko se spet tako obrnem, tam daleč na pesku odkrijem nekaj belega čudne oblike: deblo s koreninami, ali kaj? Kako, da tega nisem opazil že prej?! Vendar se še tedaj nisem dosti zmenil za tisto reč. Ko sem že pregledal hlače in bluzo, vstanem, da bi šel v vodo, toda prav s tiste strani, kjer sem bil uzrl bele korenine, se je prikazala ženska: vzniknila je iz peska in se začela naglo večati. Šla je proti meni. Hitro sem se oblekel. Ko je prišla do mene, mi ženska pokaže tja k belim koreninam in reče, kako čudno, z ruskim naglasom:

»Skoraj vsak dan priplava kateri... Nekdaj pa jih je prineslo še dosti več...«

Nisem takoj razumel. Priklepale so me njene izredno trdne in krepke noge. Tudi glas, že zven tega glasu: kakor da je pognala iz zemlje. Pravi pravcati privid. Šele ko je odhajala, sem nehote stopil proti tistemu čudnemu belemu predmetu. Toda ona je že izginjala... Njenega obraza si nisem zapomnil, le glas, pa težke in ogromne, v pesek zasajene noge.

Ko sem se jim približal, so se mi te bele korenine videle močno podobne človeškemu telesu. Pospesil sem korak: zdaj se mi je zdelo že kar verjetno, da bi ta bela reč mogla biti »on — kateri... kakor je rekla ženska. Sam na pol nag, sem se hitro znašel pred njim: bil je zares on, »on« — eden od tistih »katerih«.

Stopal ni imel, ne rok do laktov in ne glave. Bel. Kar grozljivo bel: kakor papir, ki se je dolgo namakal v čisti vodi in ga je potem na hitro posušilo sonce. Čisto brez duha. Res: kakor deblo s koreninami, s katerega so posekali veje.

Se že bojim... Glejte, ves sem se vrstel v to nekdanje življenje, hkrati se pa tudi zavedam, da je to okno moj okvir in da me ta pokrajina gleda in zahteva od mene vse, naprej in naprej, vse, kar je v meni. In tudi bom povedal vse, to vem, vem, da v meni ne bo ostalo nič več...

Torej, tako se točim tukaj pred tem oknom in tek mojih misli-besed me odkriva še meni samemu, toda ker časa ne občutim več enako, kot sem ga občutil nekdanj, lahko rečem, da se takoj tudi že

pozabim. V sedanjosti se pred seboj porajam v različnih bivših situacijah in zgodbah, zato v svoji sedanjosti skorajda obstajam z vsem svojim življenjem. Kar golta me ta sedanjost! In, kajne, iz tega, kar vam pravim, lahko razberete, kaj me izpolnjuje in kako se izpolnujem. Toda to okno, ta okvir, ta pokrajina, ki se vsak hip menjava, me včasih začne izpolnjevati s tako močjo, da od mene ne ostane nič več kot le to okno. Torej bi skoraj lahko rekel, da sem to okno, samó to okno... in pa njegova perspektiva: kostanjev drevored, tam daleč ravnina in nebo nad nami. Nebo, polno oblakov. O vsem tem niti ne bi rad govoril. O oblakih pa... Spuščajo se čedalje niže in vedno bolj temnijo, in tedaj se v meni začne dogajati nekaj nepojasnljivega. Morda je to strah, ki se drami; saj sem že pozabil, da vem zanj, a me vseeno prevzame nekaj takega, da se moram obrniti in skriti oblakom. Tudi takrat se rešujem z govorom. Da, rešuje me govor, in kadar mi je od mene samega najhujše, začnem vpiti... Vpijem sencam oblakov, ki se vlečejo po drevoredu, po livadah z bujno travo in po njivah koruze. Ah, te ploskve sonca in sence! V okenskem okviru... In takrat spet slišim samega sebe, čutim, kako že lezem v nekakšna bivša dogajanja. Vpijem, da, vpijem na ves glas:

V pesku tu pa tam posušena trava, kakšen košček lesa, tam še dlje naprej star, od sonca zvit ženski čevelj, modrikaste cunje. In sijoča julijska zvezda nad menoj, prav nad menoj. Kaj vse sopem vase, ko diham: dan, svetlobo, sebe, vso to okolico, ki se je že čisto stopila v soncu. In časa ni, verjemite, časa sploh ni. Ta čas je najgrša utvara. Vse je sam čisti prostor. Skulptura... Toda Sava vseeno teče: zliva se mimo brega in odteka zelenkasto prozorna... Kako sem se prevaril! Vidiš ga, pa je, tu se mi vseeno razkrije čas. Sam čas. Čisti. Vase zaprt. Ali ostaja samo za hipec, in že, glejte, že prodre v sleherni kanček življenja, prodre vanj in ga poruši, razbije vse. Preklet bodi! Zdaj bo spet vse zagrmelo nizdol...

Tudi ruska ladja je odšla: izginila je brez sledu.

Veliko mrtvecev sem videl zadnje čase. Tudi sam sem se jim približal, tako da se v svojih nemočnih nočeh že pogovarjam z njimi. Toda vsi se tako hitro razkrojijo, ljudi podijo od sebe, radi bi se čimprej razblinili. In v tistih urah mi pojasnjujejo, kako strašno je to, kar živi delajo z njimi... In zakaj jih raje ne pozabijo.

Tale se je pa že spremenil v kamen. Dolgo je moral biti v vodi. Izprala ga je do kraja, z njim je potovala kdo ve kam in kako, zdaj pa ga je, vidite, končno odvrгла prav tu, pod Kalemegdanom, belega, skamenelega.

Sedel sem poleg njega, pravzaprav nasproti njega. Tudi jaz sem potonil v sončno pripeko. Čuden občutek: predati se zemlji, nebu, soncu, nekemu izven sebe... Izgoreti. Samo da nisem več jaz, pač pa tisto tam, »tam«, izven mene: Zemlja, Voda, Pesek, čisti pesek v soncu. In nobene misli!

Toliko sem bil zadnje čase videl mrtvecev.

Ko pa se v meni znova oglasi zavest o mojem pravem jazu, me začne grabiti strah. Čisti strah. Ah, kako v takšnih trenutkih živemu

bitju drhtijo peruti! Nato pa spet, kot po navadi: kje sem to zdaj in kdo je to zdaj? Ta voda v soncu, sinji trakovi blagega vetra, ta pesek z belim mrtvecem pred menoj, to mesto tukaj, tik nad mano.

Poznam takšna stanja. Edina rešitev pred tem je: beg... Vstal sem in obšel mrtveca, a se mi je zazdelo, da to še ni dovolj, zato sem ga obšel še drugič in tretjič.

Temu se nič ne čudite. Res: toliko mrtvecev sem videl zadnje čase, pa ni bil nobeden tako bel, tako molčeč, tako privzdignjen. Visoko gori! Čedalje bolj se mi zdi, da so nam v življenju pač sojeni mrtveci, s katerimi se moramo seznaniti. Ti postanejo naši mrtveci. Nekako se ugnezdijo v nas in živijo z nami. Niste vi še nikoli razmišljali o tem, koliko zaslug imajo ti mrtveci za naša bistvena spoznanja, za misel nasploh. Velike zasluge! Hm, saj vem, kaj hočete reči, a to res ni nevažno. Ne mrtveci na splošno, temveč tisti naši, ki so usojeni vsakomur posebej... Pa saj bomo tudi mi kmalu tako usojeni kateremu od svojih živih. Koliko jaz dolgujem tem svojim mrtvecem! Koliko mene so odkrili meni.

No, tako je bil menda tudi meni sojen ta mrtvec. Čisto nepričakovano, tu pod Kalemegdanom; moj mrtvec.

Nisem se okopal, kakor bi se bil rad, niti si nisem pregledal vse obleke, kakor bi bil moral, da bi videl, ali ni še kje kakšna uš. A to ni v redu. Zvečer moram v svoji sobi še enkrat pregledati obleko. Ampak ta moj mrtvec, ki se mi je prikazal tako nepričakovano tukaj, ravno pod Kalemegdanom... Seveda, mrtveci pač, in mrtvec tudi, samo zakaj se prikaže ravno takšen: brez stopal, brez rok in brez glave, ves bel...

Ob reki sem se vrnil proti kolodvoru, moral sem nazaj v mesto, da si zajamčim posteljo čez noč.

Zdaj pa tiho. Molčimo... Strašno je, če moraš samega sebe občutiti kot tujca. Veste, poslušam se in premišlujem: ampak le kdo to govori? Mar sem to jaz, ki zdaj govorim? Ne prepoznam se. Tako se je izoblikovalo, kar govori iz mene, tako se je osamosvojilo in kar vidno se lepša, da se jaz res več ne prepoznam v tem. Morda zaradi tega ne, ker se nenehno ponavljam v svojem govorjenju... Ampak včasih se mi zazdi, da iz mene vpije neki deček... Molčimo... Molčati moramo!

Ste videli! Tisti že spet šepeče iz mene, moram se mu ukloniti — moram se miriti in ga poslušati:

Od vojaške komande sem dobil precëj veliko sobo, v njej so že trije mladi sovjetski letalci...

Ste ga slišali? Tih je, stvaren, menda zaposlen. Zdajle me bo zalil s slapom besed. Govori to on, ali govorim jaz? Že me je vsega ovil, že sem se navadil: govorim spet prav tako, kakor se govori, kadar se kaj pripoveduje, tako to izpeljem in se vseeno slišim. Lastni glas poslušam kot govorjenje tujca v sebi:

...toliko se je tiste dni šušljalo neprijetnih storij o nekih sovjetskih vojaških enotah, da sem se še jaz kar malo zbal prespati skupaj z njimi. Naj se napijejo, pa bi se moglo izcimiti kaj prav neprijetnega...

In kako mi odleže, ko zgodba steče in ko se ji čisto prepustim. Sedim pred oknom, skozi katero me gleda moj edini svet z drevoredom, ravnino in oblaki. V takšnih trenutkih sem svojemu zdravniku tako hvaležen! In tečem čisto mirno: čutim, kako se to pripoveduje, govor ima mene, ne pa jaz njega. Ah, zdaj je on spet On... Kdo je vendar ta, ki mi pripoveduje? Ga slišite?

Izkazalo se je, da so bili tisti letalci prav prijetni fantje, skromni in sila ljubeznivi ljudje. Preden smo zaspali, smo se še dolgo pogovarjali. Jaz sem jim pravil, kako sem se imel v Ameriki, poslušal sem njihove preproste besede in odgovarjal na drobna običajna vprašanja. Nisem se mogel premagati, pa sem jih vprašal, kajpak previdno in od daleč, ali imajo tudi oni svoje, njim dodeljene mrtvece. Dodeljene!? Ah, to se samo tako reče... A niso razumeli. Mladi so še pač, sem pomislil, in letalci. Pehoti so mrtveci veliko bližji. Vsaj meni se je tedaj tako zdelo.

Kmalu so pozaspali, in ko je v naši veliki sobi vse počrnelo in omrtvelo, mi je postalo jasno, da dolgo ne bo moglo tako ostati, da se mi bo prikazal on. Res. Ni mi bilo treba dolgo čakati. Brž ko sem zaprl oči, je vstal pred menoj: bel, čist, od sonca ves oblit... Ampak brez glave! In to me je trpinčilo na čisto poseben način. Da je imel vsaj glavo, vse bi bilo takoj laže: ugotovil bi bil, kdo je, nekako bi to že ugotovil — ampak da je tako, kar tako postal moj, meni usojeni mrtvec, pa brez glave... Po eni strani nepreklicno usojen, po drugi pa tudi že vzeti! Zvito... Tako smo že navajeni razbirati fiziognomije in presojati po njih, da bi bilo tudi tu treba rešiti nalogo, ki jo človeku daje življenje: da naj bi se objektiviral v nekom drugem. Toda kako? Mrtvec brez fiziognomije! Zato so začeli navaljevati vsi moji drugi mrtveci s svojimi glavami, torej tudi s svojimi značaji in usodami. Ne vem več, ali sem najprej zaspal in začel šele potem tako jasno prebirati in ogledovati svoje mrtvece, ali pa so me oni drug za drugim potegnili, ne bi mogel reči, da v spanje, pač pa v nekakšne podobe v snu.

Mrtveci so mrtveci. Ljudje bežijo od njih, zmeraj si izmišljujejo kakšnega vruga, samo da se jih brž izognejo, ampak mrtveci jih že ujamejo! Brez skrbi, ujamejo jih...

Moji ruski sostanovalci so že zdavnaj spali trdno spanje, ko sem se jaz iztrgal tem svojim prividom, vstal sem in tako razgnal vizije, ki so me naskakovale. Razgrnil sem zavese na našem oknu, ker sem si zaželel dnevne svetlobe, jutranje zarje in življenja, navadnega vsakdanjega življenja. Toda bilo je še zmeraj temno, komajda sem razločil tesno, umazano dvorišče. Torej nič.

Vrnil sem se v posteljo, doumel sem: izhoda ni... Da povem po pravici, po svoje sem se bil že navadil teh svojih »videnj«. Čutil sem,

da so ti sanjski prividi zdaj že nekaj mojega ... Zdaj pa, kajne: nekaj novega in hkrati vedno eno in isto: ko bi se vendar hotela pokazati glava belega trupla! Ko bi se vendar hotela prikazati, pravim, a se ne prikaže. In, res, od kod naj bi se prikazala? In čedalje bolj in bolj se mi je svitalo: tale moj mrtvec me je nalašč ujel, samo da se mi bodo zdaj zvrstile glave vseh mojih mrtvecev ... Trapasta reč, res, in če hočete, tudi čisto brez globljega pomena. Hm ... A to je ravno tisto, da je moja zavest temu hotela dati poseben pomen, pa še velikega!

Obmolkniti bi bilo treba. Molčanje je kakor spanje: mir ... Toda tisti iz mene tega ne zmore. Ga slišite, kako kar naprej nekaj poje in rožice sadi. Ah, ah, ah, ko bi vi vedeli, kako strašno je postati njegov poslušalec ... Biti priklenjen obenj in ga poslušati ... Saj se zgodi, da me tako potegne za seboj, da čisto pozabim nase. Utrujenost morda ...

So oblaki povsem zagrnili nebo, ali pa se je le sonce skrilo za našo goro, za tisto, ki je jaz ne vidim več skoz svoje okno? Toda čedalje bolj se temni in čedalje hladneje postaja. Res neprijetno, hkrati je pa tako dobro, da to vidim, in da vsaj deloma vem, kako in kaj ... Vendar me tudi ta sprememba ne more rešiti njega, spet se mu moram predati, dokler se ne izprazni duša ... Aha, že spet, vračam se tja, spet vstopam, spet lezem v to dogajanje. In vstopim tako, da se mu ves prepustim. On je spet On! Poslušam ga, a kako silno sovražim to literarno dekorativnost in naivnost! Kaj morda ni naivnost, vse skupaj tako stilizirati in ne čutiti brezna pod vsem tem? Ta bi se rad približal stvarnosti! Strah in groza ... A kaj mi to pomaga? Sedim in ga poslušam:

In čigavi obrazi vse niso silili predme tisto noč! Prav kot njegov obraz — kakor obraz tega belega, izpranega trupla na peščenem bregu Save. Kajti zdaj je že mnogo mrtvecev v meni. Toliko jih je, da se mi včasih zazdi, kot da sem že sam med njimi, da z njimi živim. Tako se tudi danes jasno spominjam, kako je tisto noč kljubovalno tiščal pred moje oči obraz naivnega mladeniča, ki so ga italijanski vojaki ustrelili za živ primer in opomin. Kako dobro vem za ta obraz in za tisti dan, čeprav me takrat ni bilo tam.

Tam vem za vse dneve in vse kamenje in moji so vsi tisti obrazi. Iz njegovega rojstnega kraja so ga peljali do stare trdnjave tik nad morsko obalo. Vedel je, kaj ga čaka. A kljub temu že njegovo meso, tisto, ki živi brez zavesti, ni moglo dopustiti, da bi ga zmanjkalo, tako mladega, in je zaradi tega zaslepljevalo še njo, živo zavest, s takšnimle: ne, saj to vendar ni mogoče! ... Da bi ga zmanjkalo zdaj, prav tukajle, prav ob tej uri?! Ni bil heroj, bil je navaden fant, doraščal je, kot so rastle vsi v teh bornih krajih, razsejanih po zalivih, kotlinah in grebenih gora te naše dežele. Nič kaj posebno ga niso vzgajali, niti usmerjali ... Da, prav to! Vso dolgo pot od svojega rodnega kraja do tiste trdnjave je klical vse tiste, za katere mu je njegova panična zavest prišepetavala, da bi ga mogli in morali slišati, da bi mogli dojeti njegovo grozo ... In rešiti, da bi ga mogli rešiti! Telo in zavest sta

klicala Pravičnost! Toda vse je ostalo gluho... Odpovedalo je sleherno uho, do katerega je prodril njegov obupani krik... In ko se mu ni nihče oglasil in ko ni nihče prišel k njemu, je to njegovo blazno grozo in bolečo osuplost prešnil nov zelen plamen spoznanja: ni ga ušesa, ki bi slišalo besedo, stok, klic. Ni ga ušesa! Sama pustinja.

Kako je temna globina, s katero človek meri človeka!

Pozneje so pravili, kako dolgo, neskončno dolgo je klical, pa ni bilo nikogar, ki bi se mu oglasil. Se vam ne zdi, da je takrat, ko je prenehal klicati, nehal obstajati tudi človek v njem? Če ga ni človeka za človeka, še človeka ni več... Kaj je bil takrat tisti fant?... In ali so tisti, ki so ga poslušali, pa so molčali, res morali molčati?... Kajne, najbrž je tudi v njih umiral človek?... Toda še dosti strašnejše od tega je naslednje: tisti, ki so ga prijeli in ubili, so se okoristili s temi kriki, s tem človeškim stanjem, to je bilo zanje zgolj sredstvo, ta blazni človekov obup, ta najstrašnejši primer, ob katerem se je lahko videlo, se je čutilo, da človeka ni, da je vse človeško zgolj utvara... Človek je človeka strašil, pehal v grozo ravno s človečnostjo! Da bi vladal, zmagoval! To je konec... človeško zanika človeško!

A belo truplo ni maralo vzeti te glave. Te preproste, zdaj že čisto umirjene glave, ki ne kriči več, s steklenimi očmi, ki boljčijo, pa nič ne vidijo, te glave s prstji in bilkami v lasch.

Za njim se mi nepričakovano prikaže še tista ženska: navadna, debelušna ženskica, ki je pred njimi skrila moža... Ustrelili so jo kakor za šalo. Res, kdo bi si bil to mislil: še ona je bila prepričana, da se res samo šalijo z njo. Smrt za šalo... Niti besede ni rekla. Groza se ji je šele poslednji hip zarisala na obrazu. Midva sva že dobra znanca, ampak belo truplo tudi nje ni hotelo sprejeti. Pričakoval sem, da mi bo kaj pojasnilo, zakaj se tako drži, ampak ali ni bilo bedasto, sploh kaj pričakovati od trupla brez glave.

Začel sem odrivati vso to vojsko mrtvecev, ki so se pripravljali, da mi pokažejo vsak svojo glavo, toda enega se mi le ni posrečilo odriniti. Šepetal mi je naravnost v uho: »Jaz sem ti strašen primer, fant moj, primer, da ga zlepa ni takega! Z žico zvezanega so me trikrat streljali. Prvič in drugič so udarili mimo. Prestrelili so mi prsi, ampak jaz se nisem čutil mrtvega... Čutil mrtvega! Šele tretjič, potem ko sem jim samo pokazal, kam je treba meriti, v senca...« Se ni bil v tem človeku že zdavnaj naselil mrtvec? Človek-mrtvec? Je to, takšno stanje, pravzaprav res edino človeško, kar se da organizirati v nas? Ali kako naj to imenujem?...

Tisti fant pa ta možki! Toda belo truplo tudi te glave ni maralo sprejeti.

Šele tedaj, po besedah tega človeka-mrtveca, se mi je prikazala cela vrsta mojih najstrašnejših mrtvecev, tudi oni so se mi hoteli pokazati... Še govoriti me je strah o njih. Le to: belo truplo ni hotelo sprejeti nobenega od njih. Ostalo je samo, nemo in skrivnostno, ves čas na soncu, tam na peščenem bregu...

Ali kakor nalašč se ni in ni zasvitalo. Ti sanjski prividi so me obsedli in me ne izpustijo niti za hip; niti tedaj, ko so na videz že izdihovali, ko so podobe že bledele, me ni minila nekakšna motna, bridka bolečina. Izmučila me je ta zahrbtnost, vsega me je izmučila, moje telo ni menda že nič drugega več kot vosek, s katerim se hrani ta ogenj; ker on, ta ogenj, ustvarja te podobe, te sanje. Naposled sem že začel prositi truplo, naj se mi razkrije, naj pove, kdo je in kaj hoče od mene, in naj me pusti, da bi vsaj malo zaspal... Zaspati, da te ni več! Vendar pa tudi ni rečeno, da je to gola muka, golo nevzdržno trpljenje — ne, v vsem tem je tudi slast! Izvedeti, sprevideti, spoznati!

Eden od mojih sospalcev se je oglasil z globokim vzdihom, in potem je začel nekaj mrmrati, česar se pa ni dalo razumeti. Prislunhem: vse je spet potonilo v mrtvi mrak, vsi trije speči enakomerno dihajo. Tedaj se zdrznem ves osupel: kako, da se doslej še nisem spomnil njih: tistih treh fantov iz Zagreba... Z nekakšno skelečo zaverovanostjo pomislim, da bo katerega od teh morda pa le sprejelo truplo. A se je izkazalo, da je bilo tudi to le iluzija. Ne, truplo ni hotelo sprejeti nobenega od mojih mrtvecev. In slednjič sem že pomislil, da bi rado sprejelo vse snete glave iz tega našega pekla. Ne, ne, vse je bilo zaman: belo, na soncu čisto, je truplo ostalo samo in mirno: brez stopal, brez rok in brez glave. In takšno hoče tudi ostati... Toda zakaj se mi potem prikaže takšno, zakaj nenehno čutim, kot da mi hoče nekaj povedati, sporočiti, da me hoče nekaj vprašati, nekaj zahtevati od mene...

Ti, bela smrt brez imena — razodeni se mi že vendar!

Ne, ne, še ni končal!... Še nekaj hoče, ga slišite, kako je resen! Tudi mene bo kmalu prepričal, in kako bom zavreščal, kajti tudi jaz sem tisti, do čigar ušesa so prodrli kriki obsojenega fanta, pa nisem niti mignil... O bog, zakaj ni nikogar blizu mene!

Tam, v oknu, pa niso oblaki zagrnili sonca, ampak je bilo na tistem sonce že zašlo. Že se nabira tema. In ne bo dobro, ker ni lahka stvar, če moraš prestati noč takole sam, pred oknom. Samo pogledajte si, kako zlohotno me s svojimi konstrukcijami muči On...

Okno je tu, obenem ga pa tudi ni. Tudi okno se je izgubilo v temi. Zato spet vpijem, vpijem glasneje kot kdaj prej, da bi zdaj zaglušil ne le strah pred nočjo, temveč tudi zavest, da sem poslušal krike, ne da bi bil... Potem spet slišim, da ne kričim jaz, ampak on. Ah, kako je bedasto kričati besede, ki same ne kričijo, ki same govorijo in pripovedujejo, samo da On vrešči od strahu. Ga slišite:

Vstal sem ves zbit in obupan, končno pa sem se odločil, da se oblečem in da se tako slednjič le iztrgam tem prividom. A ko sem se že oblačil, mi pride misel: že prav, ampak ali ni to neumno od tebe? Bežiš od tod, kjer se ti tisto, belo truplo, prikazuje le kot senca, le kot privid, in odhajaš tja, ven v svet, kjer je to belo truplo čisto stvarno, kjer res obstaja... Ne bo tam še strašneje obstajati, še strašneje živeti, kakor tu le v prividih?...

Obstal sem in streslo me je... Da, to je čisto res, in kaj bom zdaj?...

Nekakšna vztrajnost me je gnala, da naj opravi, kar sem bil začel: oblekel sem se in iz sobe neslišno stopil na zadušni hodnik, od tam po stopnicah nizdol: ali dve, tri ali štiri nadstropja, tega se ne spominjam več. Na ulici je že čakalo jutro, hladno je bilo in prvi vrabci so se oglašali v krošnjah. Malo mi je odleglo, a le za hip, in že se mi je prvič prikazala pristna gola stvarnost, zgrabila me je groza, ki me ne mine več... Odtlej tudi hodim, kakor hodim zdaj. Odtlej je moja pot nekam določena vnaprej, in me je tudi pripeljala sèm do te sobe, mize in okna...

Na lepem pa mir in molčanje. Odnehal je... Pa recite, kam naj se obrnem in kako, kadar imam njega v sebi? No, le poslušajte ga, zdaj spet joče... Jočeva in govoriva, a tisto, kar govoriva, ni nič več jasno...

Že zdavnaj je prišla in zdaj je tukaj: trda tema. Vstopila je in se iznenada pridružila vsemu, vsemu tistemu, česar ni mogla potegniti vase. Okno se je čisto ugreznilo vanjo, a čutim ga še vseeno: je še, tu je... Še zmeraj mi je za okvir. Ves dan sem mislil, da se mi bo v njem prikazal obraz: kar iz pokrajine bo vstal... Bradat, z velikimi modrimi očmi, a rekel ne bo niti besedice. Bil sem prepričan, da se mi bo prikazal, kajti zdelo se mi je, da me nekam posebno gleda ta drevored, ravnina in nebo. Vendar je prišla noč, obraz se pa le ni prikazal. Zdaj? Zdaj kmalu mene ne bo več... in spet se bo prikazal On. Tiho, tiho... Kdo je tam? Tam, da... Ne, tisto vseeno ne more biti sama temina! Saj ne bi bilo dobro, da se mi spet prikaže on, tisti moj On. Dobro to ne bo!... Ne maram te njegove zahrbtnosti, tega njegovega dolgotrajnega izmišljanja, kajti uperjeno je samo v to, da mi še enkrat prikaže vse tisto, kar mi je že dokazal. Tisto namreč, da sem slišal, kakor poslušam tudi zdaj, člo v e k a, pa nisem spregovoril... In to mi vselej servira s to svojo literarno patetiko... Večno me pripričuje o tem...

Le zakaj se ne bi predal tej temi, zakaj ne bi onemel? Zakaj ne bi ležal in pustil, da se nad mano sprehaja noč? Ampak jaz niti sebi ne verjamem... Kdo je tam? Tam doli, v temi? Kdo me posluša, pa nič ne reče? Zavpil bom, zavreščal... Še enkrat: kdo me posluša v oknu? Pod oknom? Nihče! Samo prepad, se pravi: nihče?... Ampak jaz sem živ! Kako je torej to? Ne. Ne bom zavpil, saj je dovolj že, če šepčem. Kdo me potem posluša tamle doli? Slišiš, slišiš, oglasi se... In zdaj se bo prikazal še obraz. Saj vem. Da, je že tam: obraz, ki sem ga ves dan čakal...

Govoriti je treba tiho, čisto tiho, ker je zmeraj mogoče še prese-nečenje... Kdo je tam doli? Naj se mi oglasi. Samo tako se ne more izreči beseda!

Vidite, res se mi je spet prikazal. Tako daleč me je spravil, že čisto razdejanega, pa me niti zdaj ne izpusti. Nenehno gradi nekakšne konstrukcije, nekakšno bistvo, išče nekakšen smisel, pa še globokega.

in ves čas me pripravlja do tega, da se spopadam z njim... In ko me zruši, ah... Kaj mu je vse to res potrebno? Zdaj me je začel še opominjati, naj govorim čim tiše, da bo on, tam pred oknom, lahko še bolj glasen. Aha, je že tu! Ves se moram skrčiti vase in ga poslušati:

Samo še tole: pogreznil sem se bil v stvarnost; res, v stvarnost, in takoj, še tisto jutro, sem poiskal belo truplo. Ne bi več mogel reči, kako se mi je posrečilo priti iz mesta ven! Bolj zapleteno je bilo kakor še takšen labirint, pa sem se vseeno prebil na prosto.

Na bregu Save ga ni bilo več. Izginilo je belo truplo... Legel sem na njegovo mesto in zaprl oči. Poslušal sem življenje okrog sebe... In ko sem tako poslušal življenje okrog sebe, začutim, da je moja glava postala glava belega trupla...

Jož, pazite, zdajle bo zavreščal... In tako dolgo bo vreščal, dokler se ne prikaže zdravnik, dokler se za njegovim hrbtom ne odprejo vrata.

Prevedla Gitica Jakopin